

ЗАВРШНА РЕЧ ОПТУЖЕНОГ ЈОНИЋ ВЕЛИБОРА

После одмора у 18,20 часова.

Претседник: Наставља се претрес. Наредите да се уведу оптужени.
(Оптужени се уводе у судницу).

Оптужени **Јонићу** приђите Суду. (Оптужени Јонић **прилази** Суду)
Усвајате ли реч и одбрану свога браниоца?

Оптужени Велибор Јонић: Усвајам, само бих хтео да је у извесним тачкама допуним.

Претседник: Изволите само без понављања и непотребних опширности.

Оптужени **Јонић:** Господо судије, пре него што пређем на своју кратку завршну реч, трудићу се да не спомињем оно што је у току истражног поступка овде пред Судом утврђено и расветљено, као и оно што је већ мој бранилац разјаснио, остављајући то по страни. Морам рећи да се ми министри Недићевог кабинета налазимо у тешком положају што њега, који је био носилац те политике нема данас у животу. Зато се нећу ни упуштати у одговоре по оним делима које ми оптужница на страни 62-65 ставља у терет као члану владе остављајући Суду да сам процени колика је моја одговорност у тим делима. *Приликом једног суочења овде пред Судом рекао сам да ја сматрам да овај процес припада као такав већ историји. Не бих желео да овим својим говором у историју уђем још и као човке који није Говорио истину. На страни 62 оптужнице ми чланови Недићеве владе названи смо издајницима. Цео мој живот и рад међутим доказ су да ја то нисам био, нити сам могао бити. Ја сам припадник Генерације скопских ђачких чета из 1914 Године. Као такав борио сам се против Немаца и доживео 1915 и повлачење преко Албаније. Генерација скопских ђачких чета била је херојска али трагична Генерација. Трагична јер је била добила рат, али је изгубила мир, немајући скоро никаквог удела у управљању у бившој Југославији. Своју политичку каријеру ја сам започео припадништвом земљорадничкој странци. Био сам члан њеног средишњеГ одбора и у неколико махова кандидат за народноГ посланика када сам се повукао из политичког живота и остао у опозицији према свим режимима који су управљали бившом Југославијом. Поред своГ политичкоГ рада ја сам се непрекидно бавио и националним радом.*

Као члан Народне одбране био сам сарадник војводе Степе Степановића. Лист „Народна одбрана“ који сам основао и годинама уређивао, био је најсвесловенскији лист. Бављење националним питањима имало је утицаја на мој политички рад. *Имао сам пред очима војничке потребе земље за њено оспособљење за евентуални рат у будућности. Такво оспособљење за евентуални рат у будућности имало је две своје компоненте унутарњу и спољњу. У погледу унутарње компоненте ја сам знао да само сложни и задовољни народи Југославије могу водити успешно рат.* Видевши да већина српских политичара нема разумевања за тзв. национално питање у Југославији ја сам са Стјефаном Радићем радио на њеном федеративном уређењу. Године 1924 кандидовао сам се на листи Павла Радића у Београду. Онда сам први пут крштен издајником. Када је рад на федерацији убиством браће Радића и завођењем диктатуре 1929 године био онемогућен ја сам као противник декретованог југословенства са бившим југословенским добровољцима из Хрватске покушао да преко југословенске акције југословенство прихвате широки народни слојеви уверен да ће народно јединство остати мртво слово на хартији ако не прихвате сви народи Југославије, као што се то стварно и десило. *У погледу спољне компоненте оспособљење земље за евентуални рат у будућности ја сам радио на томе да се 1915 не понови, тј. настојао сам да се реши проблем источне Границе Југославије, која је у случају истовременог напада са севера и запада била војнички необдрађива као што би евентуални напад са истока морао повући за собом слом северног и западног фронта, као што се најжалост овога рата и десило. Да би се то избегло ја сам за време целога свог живота преко земљорадничке странке, народне одбране, балканске конференције бугарско-југословенске лиге радио на стварању једне државе јужних Словена, тј. Федеративне Југославије, и због овога сам по други пут крштен издајником.* Нада мном је вођена истрага да сам тобоже као шеф југословенске делегације на балканској конференцији у Цариграду 1930 године Бугарима обећао Македонију. У ствари, ја сам Бугарима говорио да Македонија не сме више бити јабука раздора између два братска народа. Морамо за њу наћи такво решење да та покрајина не раздваја већ спаја наша два братска народа. Данас је то решење нађено у оквиру Федеративне Југославије. Доживео сам да и по трећи пут будем крштен издајником зато што сам се неспособан да са пушком у руци браним свој народ за време окупације стицајем околности нашао у улози једног од адвоката, браниоца српског народа под окупацијом када су усташе према нашим народима водиле тако страшну борбу. *Оптужница тврди за мене да сам још од пре рата био пријатељ фашизма. и Хитлерове Немачке, да сам био припадник предратне пете колоне, да је мој рад за време окупације у ствари остварење мојих предратних снова, да сам се одмах после капитулације ставио у службу немачког окупатора, да сам био непосредни организатор и руководилац фаши-*

зирања школа и просвећених ustanova; да сам као један од најближих Недићевих сарадника непрекидно предлагао све нове и оштрије мере уперене против српског народа, да сам такве мере предлагао и руковаоцу немачке окупационе управе; да сам на свима дужностима радио по директивама немачког окупатора; да сам учествовао у припремању плана за велику Србију којом је требало да се изврши раскомадање Југославије и изведе дефинитивно разједињавање народа Југославије итд. итд.

Пре него што пређем на чињенице којима ћу утврдити да нисам присталица фашизма и пријатељ Немачке, рећи ћу следеће. Истина је да сам у бившој Југославији критиковао лажну демократију и лажни парламентаризам који су се последњих година били зацарили у нашој земљи: куповање гласова, пресипање куглица итд. Истина је да сам као убеђени задругар био почасни члан Савеза српских земљорадничких задруга, да сам као такав превео „солидарност“ од Карла Жида и критиковао економски либерализам и велике капитале. Истина је да су после убиства краља Александра југословенски добровољци и националисте основали „Збор“ из страха да се Југославија не распадне и да сам постао секретар „Збора“. Али када сам видео да извесни елементи у „Збору“ гурају у фашизам и предлажу оријентацију ка немачком национал-социјализму, ја сам 1938 године изишао из „Збора“ са већином чланова Југословенске акције.

Навикнут да у унутрашњој политици не губим из вида спољно-политичке интересе своје земље, ја сам био противан приближавању силама Осовине. Ту сам политику сматрао ненародном и неприродном. Зато одбијам понуду др. Милана Стојадиновића 1938 године да се кандидујем за народноГ посланика и после избора постанем министар. Из истих разлога одбијам и понуду Драгише Цветковића да уђем у његову владу. Одувек сам сматрао да сваки народ има своје природне непријатеље као и своје природне пријатеље. У нашем случају наши природни непријатељи су били Италија и Немачка који су имали аспирације на наше територије. Наши природни савезници били су Француска и Русија на чије су територије такође Немачка и Италија имали аспирације. Иако сам се повукао 1938 године из политичког живота ја сам пред рат превео три књиге да упозорим на опасност од немачког империјализма. Прва је књига од Ворда Прајса „Ја познајем те диктаторе“. Из ове се књиге јасно види јасне тежње империјалистичке Немачке. Друга је књига од Стефана Хута, припадника Оксфордске групе „Живот је почео јуче“ којом се упућује свету пацифистички апел, а и сама је књига пацифистичког садржаја. Трећа је књига од Кудије де Шасен „Три Чемберлена“. У овој књизи износе се напори западних демократија да се очува светски мир.

Као професор Војне академије дајем својим ученицима књигу „Немачка“, издање националистичке Немачке у којој су Немци у својој обести јасно изнели путеве своје експанзије. На једној од

карата у тој књизи једна стрелица иде од Кочевља ка Сплиту а друга прави на Дунав поред Београда. О тој књизи ја пред овај рат пишем чланке у „Војном веснику“ у циљу обавештавања официра и војника. о опасности која нам прети од стране Немаца. Сведоци за ово су читаве генерације које сам ја последњих година пред овај рат васпитао у Војној академији.

Сви моји ђаци Војне академије морали су учити напамет песме Јеврејина Хајнеа: Два Гренадира, Син мајке и друго. И краљ Петар морао је као мој ученик 1938 и 1939 Године учити напамет Хајнеове песме. Да ли бих ја то захтевао од својих ученика да сам одиста био присталица фашизма и присталица Хитлерове Немачке. За ово се у Хитлеровој Немачкој ишло право у концентрациони логор. Како сам се 1938 Године повукао из политичког живота, ја се поред своје редовне дужности, посвећујем издавачко-просветном раду и 1939 Године оснивам издавачко-просветну задругу „Ипрос“ у којој сам био потпретседник и први управник. Задругу оснивам с циљем прво, да пише и преводиоце заштитим од експлоататора издавача и друго да народ дође до добре и јефтине књиге. У задрузи „Ипрос“ издајем међу првим књигу „Смена генерација“ од Стевана Јаковљевића левичара. Исто тако издајем „Аграрну политику“ од Мије Мирковића и друге књиге. Ни један превод с немачког језика нисам издао. Коректор у задрузи у току 1940 и 1941 године био је нико други до Митра Ђилас. Она је за мене била добар и савестан радник, а остало ме се није тичало. За све ово ја сам за време окупације био тужен Гестапоу и успео сам да се некако одбраним благодарећи вези са др. Рајхенцесом, о коме смо на процесу Говорили, професором минхенског универзитета, пријатељем Балугића нашег бившег посланика у Берлину. Иако се нисам слагао са комунистичко-дијалектичким материјализмом, ја сам пре рата одбио понуду Антикоминтерне да пишем у њеном билтену и да држим предавања противу комунизма за њен рачун. Исто тако одбио сам понуду немачко-југословенског друштва да постанем претседник тог друштва, чији члан нисам био и нисам хтео бити. Може ли човек који је радио све оно што је напред наведено бити припадник пете колоне. Петоколонаши су били људи који су прижељкивали победу националсоцијализма и пре рата радили на томе. Ја с Немачком пре рата нисам имао везе. Последњи пут био сам у Немачкој 1922 Године и то ради студија. Националсоцијализма онда није ни било.

Оптужба тврди да је мој рад за време окупације само остварење предратних фашистичких планова и снова. Кад би то била истина, зар бих ја одбио суГестију немачког управног штаба да организујем српску омладину по фашистичком избору, ја бих оберучке прихватио тако повољну прилику да постанем вођа омладине и тако створим своју политичку организацију. Да сам ја одиста. био фашиста, зар бих саботирао захтев Немаца да извршим организацију српских жена. Организација међутим би-

ла је и прошла и до те организације није ни дошло. Зашто - јер ми је било јасно зашто то Немци траже. Они су хтели да преко оргАнизације српских жена дочекају мушку радну снагу и извуку што више мушкараца за принудан рад у земљи и у Немачкој. Одбио сам исто тако и захтев окупатора да се оснује Културна комора којом су Немци хтели да ударе фашистички печат нашем културном стваралаштву. Осујетио сам наваљивање окупатора да се прегледају све књижнице, и приватне, и да се израде уибеници са фалсификованом историјом итд. итд.

Оптужница ме претставља као човека који се одмах после капитулације ставио у службу немачких окупатора. То не одговара стварним чињеницама. Ја сам напротив учинио све да избегнем сарадњу са окупатором. Одбио сам још у почетку, кад је успостављена комесарска управа, понуду Аћимовића да постанем изванредни комесар за збрињавање избеглица у Србији. Примио сам се за комесара Министарства просвете тек када ми је Аћимовић предочио сву опасност која прети српској омладини од окупатора. У току истраге рекао сам да мој карактер има извесну црту јачу од разума, која ми не дозвољава да мирно прођем поред онога чији је живот у опасности, ма и по цену да изложим опасности сопствени живот. Да бих то објаснио, ја ћу навести само један мој случај:

Године 1922, када сам последњи пут био у Берлину, при изласку из нашеГ посланства - ту је у близини био и тадашњи наш от-правник послова Бранко Лазаревић - видео сам како два огромна Немца из све снаГе туку два мала Француза, који су викали у помоћ али нису моГли да побеГну јер су остали Немци око њих направили обруч. Чим сам то опазио, ја сам пробио обруч, улетео међу њих и стао да Грдим она два џиновска Немца. Французи су искористили забуну и побеГли. Када сам се после вратио међу наше, они су стали да ме Грде: „Зар ви не знате колика је овде мржња на све странце. Да је публика приметила да сте странац, моГла вас је линчовати.“ Све је то истина, али ја нисам мислио на себе, поГотово нисам мислио на личну опасност кад је била у опасности омладина моГа народа. Да сам имао сто живота, ја бих за омладину моГа народа свих сто живота жртвовао. Када сам видео немачке вандалске поступке, ја сам одлучно захтевао да комесарска управа поднесе оставку, што је она и учинила. После сам одбио понуду министра просвете Тривунца, који је био мој професор, да постанем помоћник министра просвете. Намеравао сам да затражим пензију и да се посветим својој издавачко-просветној задрузи, чији је маГацин био изГорео приликом бомбардовања. Требало је средити задругу која је за релативно кратко време била показала сјајне резултате. Судбина је била друкчија. Недић ме је поставио за министра просвете и не питајући ме.

Оптужница ми ставља на терет да сам био непосредни организатор и руководилац политике фашизирања школа и просветних

установа. Позната је ствар да се основно начело фашистичке просветне политике састоји у томе, да се омладина има васпитати у духу фашизма. Начело моје просветне политике гласи: омладина се има васпитати у духу народних традиција а образовати у смислу народне и државне традиције. У основама српске народне традиције лежи у првом реду светосавље, свесловенство, патријархалност, чојство, јунаштво, родољубље, правдољубље. Ту нема ничега фашистичког. На српским поселима по свима школама, не само градским него и сеоским, декламоване су песме: „Војничко писмо“, „Како Далматинац умире“ и друге, певане су и игране песме из свих крајева Југославије и на тај начин подржан родољубиви дух не само код ученика већ и код ђачких родитеља и утврђивана вера у ослобођење и васкрс Југославије.

Као доказ да сам лично сузбијао све покушаје да се просвета фашизира, нека послужи ова чињеница: ниједног љотићевског начелника нисам имао, иако су они то тражили. Нисам хтео да поставим њиховог човека за комесара Коларчевог универзитета, иако су и они и Недић то тражили од мене. У Крагујевцу су Страхинђа Јањић и Марисав Петровић, не питајући никога, основали неку своју Гимназију и ђаке обукли у униформе, доделили им професоре који су они хтели, а ја сам, чим сам то сазнао, ту Гимназију укинуо и ученике вратио редовној школи. Забрањено сам ученицима долазак у школе у униформама. Забрањено сам добровољачке приредбе у школама, јер сам приметио да љотићевци хоће да спроводе своју партиску политику међу омладином. За добровољце сам установио посебне течајеве. Кад је у женској учитељској школи једна наставница почела да издваја ученице као зборачице ја сам поставио за директора професора Бакића и дао му упутства да то најенергичније сузбије. Она је због тога као наставница надала дреку, и она и њен муж, и претили су и мени и директору Бакићу. Директор је због тога поднео оставку. Ја сам се томе супротставио и он је и даље остао директор а наставница је морала да иде из школе. Ја сам спроводио одувек политику деполитизације школе. Другу политику не само да нисам хтео него и да сам хтео нисам могао спроводити јер онај који познаје српске професоре зна да они сигурно не би никада пристали да спроводе у школи неку политику, а најмање би пристали да спроводе идеологију фашизирања. Ученици су дељени на категорије а, б и в, да се не би Гестапо мешао у школу и да се не би поновио Крагујевац. Овде су прочитана акта из неГотинске учитељске школе из којих се види да је то дељење учињено било више ради тога да би се показало како се нешто ради. Моја настојања ишла су за тим да школу и школску политику што је могуће више заштитим од полиције и Гестапоа. Зато и одредба о оснивању универзитетских редара и зато и оснивање завода за принудно васпитање у Смедеревској Паланци. Универзитетска уредба донета је за спасавање универзитета и људи у њему, да Немци не укину универзитет и не однесу све из њега. Код Нема-

ца је постојала перманентна Шежња да однесу из наше земље све оно што је било набављено на рачун репарација. Ја сам самуком успео да одбраним да Немци не однесу све справе и догледе са Београдске опсерваторије.

Да нисам журио са ошварањем реформисања универзитета види се најбоље по Шоме што он кроз 4 Године окупације није прорадио, само је студентима последњег семестра било дозвољено полагање испита. Поред реформе универзитета, окупатор је захтевао од мене да извршим реформу и осалих високих школа. Успело ми је да тај захтев Немаца саботирам и до краја окупације да не доносим уредбу о овим просветним институцијама.

Оснивању завода за принудно васпитање у Смедеревској Паланци приступио сам налазећи се пред дилемом или да школску омладину оставим у логору на Бањици и другим логорима у земљи, одакле би сигурно били стрељани, или да пристанем на оснивање завода у Смедеревској Паланци, и тако спасем више стотина омладинаца од сигурне смрти. Решио сам се на ово друго и Шако спасао више стољина омладинаца од скоро сигурне смрти. Иако Шако сам захтевао да се ради саслушања ђацима из Шкога завода не упућују у специјалну полицију већ да се саслушања врше у заводу. Недић је на своју руку поставио специјалну полицијску комисију при школи. Мада су Немци 1944 Године почели повлачити се са Балкана, ја сам завод у Смедеревској Паланци распустио из страха да Немци не упадну тамо и не изврше прејатељство ђака и ђакиња. Супротно фашизирању школа, како оптужница наводи, ја сам у спровођењу просветне политике реорганизовао главни просветни савет. Њега сам тако реорганизовао да су у њему седели претставници свих друштвених редова. Донео сам уредбу да Главном просветном савету мора да председава лично министар просвете и да полаже рачуна о своме раду. Познао је да национал-социјализам ни фашизам нису Шрпели конструлу, зашто сам морао чекаћи чинишаве две Године док су ми Немци једва одобрили ову уредбу. Иако Шако и у средњим школама били су предвиђени јавни испити. Завео сам као обавезан предмет веронауку како је у Немачкој национал-социјалистичкој омладини забрањен приступ у цркву. Просветни план на коме сам радио не поставио Шакав у фашистичким земљама. По Шоме плану било је предвиђено двогодишња пољопривредна зимска школа, што су наши агрономи 25 Година узалуд предлагали у бившој Југославији. За сиромашну и Шаленовану децу са села ја сам уз помоћ приватних институција основао фонд при министарству просвете. За ту децу ниједан министар пре мене није мислио.

Данас може изгледаћи сасвим нормално што се средњошколска омладина могла за време окупације школоваћи. Мене је међушим шало огромних мука и напора јер су многи Немци били проиш Шкога. Шта би међушим било са српском средњошколском омладином виших разреда да није било уведено редовно школовање? Њих би задесила ишта судбина омладине пољских и бачких дру-

Гова, и њих би окупатор употребио за принудни рад у земљи а можда чак и у Немачкој. Да би српску омладину заштитио ја сам у свима вишим разредима отворио једноГодишње абитуријентске течајеве. Ја сам сву српску децу сматрао као своју рођену, и ја сам као министар просвете неуморно и стално обилазио све школе, путовао без обзира на опасности које су биле скопчане с тиме.

МоГао сам као министар просвете и поГрешити, ко ради тај и Греши. Ипак остаје несумњива чињеница да сам ослобођеној отаџбини предао сачувану, редовно школовану, исхрањену и обучену од школске заједнице омладину и родољубиво васпитану. Одлучно одбијам од себе тврдњу оптужнице, да сам као најближи сарадник Недићев предлаГао све оштрије мере против српскоГа народа чак да сам то предлаГао и руководиоцима немачке окупаторске управе. Ова тешка и претешка оптужба није поткрепљена никаквим доказима ни у оптужници ни у доказном поступку. Цео мој рад доказује да сам живео и радио, да сам жртвовао личну срећу и срећу своје породице за добро свога народа. Исто тако одбијам од себе да сам на својој дужности по наређењима окупатора радио.

Истина је да сам се ја чешће него и један други министар појављивао код немачких власти и њима одлазио. А зашто? Ја сам био министар који је у влади најбоље знао немачки а осим тога Недић ме је сматрао да сам најодлучнији и најубедљивији од свих и зато ми се обраћао по свим питањима и молио да идем код Немаца.

Ако су били ухапшени неколико стотина људи моја је ствар била да идем, јер ми је Недић рекао да треба да одем да то и то учиним. И да умолим Бенцлера да наредим да се то и то не извршава. Ако је ко на возовима ухапшен збоГ ношења недозвољених намирница или томе слично Недић ме је умолио да идем и да ту ствар раишчистим да се људи пуне. Ја сам се одазивао сваком таквом позиву. Сматрао сам то за своју дужност. Ја сам од људи, а то ми сви који ме познају признају и цене, који је водио скроман. радни живот. Ја сам схватио свој живот сличан дужности да браним и штитим свој народ Где Год моГу у овом најтраГичнијем поГлављу наше историје. Оптужница ми ставља на терет да сам учествовао у изradi плана за раскомадање Југославије и разједињавање Југословена. Да сам ја то учинио одиста ја бих починио најниже могуће издајство према самом себи и своме 25 годишњем раду и борби. Ја сам казао да је мени бивша ЈуГославија била мала да би се обезбедило начело Балкан балканским народима. Зато сам се целоГа живота залаГао за уједињење са БуГарима и остварење Федеративне ЈуГославије на три мора и само преживели народи моГу прећи од већеГа ка мањем. Са јужним Словенима то није случај. Недић ми је објаснио да је њеГова велика Србија један тактичан метод и да би од такве уједињене Србије дошло до нове федеративне ЈуГославије. Али да

сам ја пристао на раскомадавање Југославије и разједињавање њених народа ја бих сам себи пресудио и не бих дозволио да ми ко други суди. Баш зато што сам био и остао југословенски оријентисан ја сам се борио против Павелића и усташа и тражио од Немаца да га смене. Ја сам се као Југословен бојао политичких последица да ти проГони Срба не ископају толики јаз између наших народа да после заједнички живот Срба и Хрвата буде онемогућен. Није случајна чињеница да мене усташка штампа од свију српских министара највише напада. Најбољи доказ за то да нисам био фашиста јер да сам то био ја се не бих борио противу тих усташа неГо бих се залаГао за сарадњу са њима. У оптужници ме називају квислинГом. Позната је чињеница да квислинГе Европе карактерише следеће.

1) Сви они признају нациофашизам и спроводе Га доследно у својим земљама, 2) сви се они проГлашавају савезницима силе осовине.

И сви они шаљу своје трупе на источни фронт. У нашој земљи је то једино био случај са Павелићем. Он је сем тоГа своју НДХ проГласио међународном творевином, одредио је Границе које су силе осовине признале, док смо ми Срби сматрали Србију привремено окупираном територијом. Усташка штампа поздрављала је Немце као ослободиоце 1941 Године и јавно се хвалисала како су они, усташе, издајом коју су починили према властитој држави Југославији знатно допринели победи Немаца на Балкану. Тешко је да има и најзадртијеГ љотићевца у Србији који је то чинио, и да је од мене далеко свака помисао да их узмем у заштиту ради испада и поступака које су неки починили.

У доба највећих проГона Срба у Хрватској од стране усташа у лето 1942 Године, Недић је био поднео једну од мноГобројних оставки своје владе. Текст сам био написао ја. У њој је било речено да Србима прети опасност биолошкоГ истребљења. Немци су дознали да сам то је написао. Турнер ме је био позвао и имао сам двочасовни тежак разГовор али сам Га убедио. Тражио је од мене да истоГа дана одем Бенцлеру и да и њеГа истим аргументима убедим, известио сам Недића, а он се сложио са Турнером. Отишао сам Бенцлеру, али он је признао да је немоћан да заустави проГоне. Рекао је да то зависи све од Берлина и он ће текст оставке доставити Берлину и да се мало дотле стрпимо.

Господо судије, заслуга нас такозваних недићеваца ако ико хоће да призна и јесте баш у томе што смо се ми свим силама залагали да љотићевци не дођу до јачег изражаја за време окупације. Ја сам се лично залагао да се укине добровољачки корпус од кога су извесни љотићевци хтели да начине партиску војску. Предлагао сам оснивање једне српске формације са искључиво политичком функцијом. Ми такозвани недићевци нисмо имали амбиција да после рата загрлимо власт. То се види из чињенице да је Недић слао Бошка Павловића у Каиро ради добијања упутстава код југословенске владе у Каиру. Истини у прилог ово се види из писма

Петра Живковића од 20 јула 1943 године као и из изјаве Мише Трифуновића. *Због свега тога мене су љотићевци од свих министара највише мрзели. То није необично јер је познато да се то дешава са сваким човеком кад напусти извесно политичко друштво. Таквог човека често мрзе више од најљућег политичког противника. Љотићевци су знали да сам био одлучно против тогп да љотићевци образују своју зборашку владу за време окупације, на чему су они непрестано радили. Ја сам сматрао да би то било фатално по српски народ зато су извесни љотићевци непрестано подносили оптужбе против мене Гестапоу, тужили ме што сам био оснивач и члан енглеско-југословенског клуба што међу сарадницима имам левичара итд. Мене је Гестапо са-слушавао што сам био против онакве српске заједнице рада и што сам се залагао за синдикално организовање српских радника. Једва сам успео да се одбраним. Зато сам ја у једном чланку српског народа написао: „Бити министар у својој слободној држави значи сласт и част док бити министар за време окупације стварно значи бити први таоц свога народа. Један од министара био је изведен пред немачки ратни суд у Немачкој. Једва је Главу извукао. То се могло десити свакоме од нас.*

Ја нисам правник да бих знао да ли је сарадња са окупатором по међународном праву дозвољена или није. Неки правници, професори универзитета објаснили су да је дозвољена. После капитулације Немачке треба да се и у Аустрији нешто слично дешава што се дешавало у окупираној Србији.

Господо, судије, окупација је слична пожару који захвати једну кућу. Шта се ради кад кућа Гори. Ватрогасци спасавају прво децу, жене и болеснике, па онда остале.

После гашеног пожара ватрогасац не може изгледати чист, као што је изгледао на почетку посла, али он се не суди по томе како изгледа, већ по томе да ли је пожртвовано радио на спасавању оних које је пожар хтео да уништи. Зато се приликом просуђивања о томе да ли је неко сарађивао са окупатором мора процењивати дело са те тачке гледишта да ли је дотични сарађивао у циљу служења окупатору, или ради одбране интереса свога народа. То је наш народ одувек и јасно делио. Зато је за Краљевића Марка, који је онда сарађивао са нашим непријатељима Турцима, изрекао свој суд речима: „Иако је био турска придворица, он је ипак био српска перјаница"... Што се мене тиче, ја могу мирне савести рећи да сам спасавао кога год сам могао без обзира на политичко обележје. Благодаревши добрим делом мојим настојањима српски народ је ослобођен крвника Јањића као и пљачкаша и корупционаша Нојбахера. Спречио сам да се једна српско-немачко-руска банда дочепе Главног савеза српских земљорадничких задруга у циљу пљачкања милионске имовине.

Ето, господо судије, зато сам морао ићи немачким факторима често, да штитим угрожене интересе свога народа, а шта сам ја према Немцима осећао најбоље се види из чињенице да за све време

окупације ниједан Немац није прекорачио праг моје куће. У оптужници ми се стављају у терет и моји говори и чланци које сам одржао за време окупације. У току истражног поступка овде пред Судом сазнао сам да су и говори чланова владе у Лондону били цензурисани. Када се то зна онда се боље може разумети како се та ствар развијала овде у Београду, где су били наши непријатељи. Наши говори и чланци нису били само цензурисани, већ често су се уносиле речи и реченице које никада нису биле написане. На многобројне наше протесте долазила су само обећања да се више неће поновити такви случајеви али су ствари и даље ишле као и раније.

Ја сам био формални уредник „Српског народа“, док је прави уредник био Милош Милошевић новинар. Немци нису дали да он потписује лист, јер је био Генерални секретар једне левичарске странке. Због тога је Недић навалио на мене да ја потписујем лист. Иначе, Милошевић је директно примао инструкције непосредно од Недића. Ја сам се бунио противу таквог положаја као уредника и у неколико махова подносио сам писмену оставку, али нису хтели да ми је уваже. Писати чланке за време окупације била је изванредно тешка ствар. Требало је имати много вештине и лукавства у ту сврху. Читав чланак би често био написан ради једне једине реченице. И народ је тражио баш ту реченицу, јер је био навикао да чита између редова. Али немачки човек који је радио на цензури није био глуп човек. И он је тражио ту реченицу и често је избацивао. Разуме се, да су због тога такви чланци често промашили циљ. У чланку „Смена система“, одмах после увода сам ја написао"... национал социјализам је систем који најбоље одговара немачком народу..."

Ту је реченицу српски читалац правилно протумачио. У чланцима које сам ја писао оГрађивао сам се од комунизма. Зашто? Зато јер је усташка штампа стално оптуживала Србе како су сви комунисти, како је Београд средиште комунизма, како је Београдски универзитет био жариште комунизма. Ово преведено на језику окупатора значи „удри по Србима“. Да сам био присталица комунизма ја бих се и даље одлучно оГрађивао од комунизма. Немци су били непријатељи и то свирепи непријатељи. Ја ни по једном људском ни божанском закону нисам био обавезан да Немцима Говорим истину. Напротив морао сам да им одговарам равном мером а поГотово кад сам проучавајући историју научио да у међународним односима нема сентименталности. Оптужница ми ставља у терет проГанање слободоумних интелектуалаца. Ја ћу навести један пример како сам ја поступао. Кад сам ја био постављен комесар просвете Јојић Ристо предао ми је списак од око 300 имена за које је рекао да Немци захтевају да се они уклоне из службе јер су левичари. Рекао је да је за већину наређено пензионисање. Први мој акт као комесара просвете био је да то обуставим. Неки су већ били пензионисани. Ја сам успео да за већину спасем пензију. Међу којима се сећам на-

ставнике грађанских школа у Београду који су остали за све време окупације. Сећам се имена неког наставника Ђорђа Ђорђевића. Истина је да сам био приморан да примењујем закон о државним службеницима и чиновницима у упражњавању места лица која су било из којих разлога напустила дужност. Међутим, мада по закону државни чиновници не могу изостати више од Годину дана са платом ја сам успео. Ја сам универзитетским наставницима специјалним уредбама у неколико махова подржавао да су они Годинама остали са платом док су пензионисани. Успео сам да сачувам положаје наставника који су били у заробљеништву без обзира за њихово политичко обележје. Додуше био сам строГ и неумитан према несавесним службеницима, Ја сам био затекао прекобројни број учитеља. Ја сам их преместио из Београда. Ти забушанти су сиГурно они који данас трубе како сам ја проГањао слободоумне интелектуалце. Сећам се да ми је један председник сеоске општине писао: „Господине министре саГрадили смо нову школу. Школа има и стан али учитеља не можемо добити већ читава Годину". Суд ми може веровати да су одмах добили учитеља. Ја сам радио на реактивирању жена чији су мужеви били у заробљеништву. Када сам ухватио да је супротно мојој директиви акт молбе за реактивирање учитељица из пожаревачкоГ округа, жена заробљеника бачен, ја сам поступио и уклонио референта. Тај се несавесни референт данас сиГурно прави политичким мучеником. Својим сарадницима у министарству просвете Говорио сам да се исправе начињене поГрешке. Само тако може се стећи ауторитет, јер је правда та која држи земљу и Градове. Био сам строГ али сам се трудио да будем правичан. Свим чиновницима био сам дозволио да се могу писмено непосредно обратити на мене у случају неправде од министарства. У сваком случају слао сам комисије да се испита ствар.

Молим Суд за извињење што сам доведен у положај човека који мора да се брани иако је то нескромно, морам изнети ствари о којима би требали друГи да Говоре а не ја ко сам. Ја сам био неуморан у старању не само у поГледу ученика већ и у поГледу наставника и својих чиновника који су живели у Београду или унутрашњости. Ја сам за чиновнике Министарства просвете основао опскрбну заједницу која их је снабдевала намирницама у Београду. Исто тако заједницу створио сам и за учитељице. За ову заједницу било је потрошено 3 милиона динара. Ту су наставници такође добили обућу и одело које сам просто морао отети од централа и успео да наставницима доделе школске власти а не станице за поделу. Својим служитељима Министарство просвете додељујем одмах нова вунена одела од предатноГ штофа. Извесна количина штофа дочекала је и ослобођење у маГацину Министарства просвете. У Министарству просвете укинуо сам и протекцију. Годишње распореде вршила је комисија. Познато је међутим да су у Министарству просвете пре рата дошли разни

неваљалци и оно је било особито познато у вези са премештајима. Сећам се једног случаја којеГ ми је испричао мој шеф кабинета Славко Висовић. Њему је дошла једна учитељица у жељи да је примим збоГ премештаја. Десетак дана обилазила је беоГрадске кафане, обилазила. од једноГ министровоГ пријатеља до друГОГ, молила за протекцију, сви су јој Говорили не можете ви добити код њеГа протекцију. Онда ју је мој шеф упитао је ли била у односној основној школи.... Кад је сазнала да је добила премештај жена се чудом крстила не верујући својим очима да је без протекције добила премештај. У Министарству просвете нажалост у бившој ЈуГославији сва таква премештења била су таксативна.

Што се тиче мог прихвата као члана владе? Ми оптужени министри Недића који се налазимо специјално у изузетно тешком положају, то међу живима нема више онога који је био носилац политике - Недића препуштали смо све шему, имали смо у њега поверење јер је пре рата био армиски генерал, министар војске, начелник Ђенералштаба. Можда је то била погрешка. Сем тоГа треба знати и треба имати на уму следећу чињеницу: Било је заиста незГодно за време окупације распитивати се о мноГим стварима које је требало сакривати од окупатора. Да наведем само један пример: у свом ресору ја сам се доГоворио са Недићем, морам крити од свакоГа, да тајно преко Границе шаљем редовиту месечну плату свим наставницима у оним крајевима Македоније који су били окупирани од Италијана. Нигде се оштрија критика Немаца и њиховог поступка није чула него баш на седницама српске владе. Борили смо се за сваку српску главу, за сваки вагон жита који је окупатор хтео извући из земље, за сваки динар ког је требало дати на име контрибуције.

Нико не може спорити да су у тој влади седели поједини гхоштени и пожртвовани људи. Шта би било са српским народом да су место тих Србијом управљали разни Страхине Јањићи, Марисави Петровићи и њима слични.

Ма како да је у Србији било тешко нико не може оспорити чињеницу да је у Србији ипак било најбоље за Србе, јер да то није био случај онда би Срби одлазили у друге крајеве ЈуГославије а не у Србију. Дужност Србина вршили смо како смо најбоље знали и умели, свесни да смо жртвована екипа - Група људи која је сама себе жртвовала ради добробити и опстанка своГа народа. Ето зашто је моја савест мирна и зашто хоћу мирно да положим рачун о своме раду пред овим Судом.

Затим је оптужени истакао да се је после беГа Недићеве владе нашао у Аустрији склонећи се тамо испред неодГоворних елемената увек Готов и приправан да се стави на расположење новим властима да би одговарао за свој дотадањи рад као јавни радник. Као доказ за ово наводи да је 25 дана пре своГа хапшења чуо да је ухапшен ДраГи Стојадиновић који је био од њеГа удаљен у једном месту свеГа 2 сата. Друга опомена је дошла када је 12

дана пре мога хапшења ухапшен Бошко Павловић, који је као носилац француске легије био постављен од Француза за команданта места један сат удаљено од мога места. Трећа опомена је дошла кад су ме заробљеници известили. Изјавио сам спремност да пристанем Суду. Место Бецау где сам са женом живео опкољено је шумом. Сами официри који су ме ухапсили кажу да онај ко оде у шуму тешко га је пронаћи. Мени је од куће мало требало да одем у шуму и да се склоним код сељака. Нисам хтео јер сам сматрао да су се стишале страсти у Југославији и да ћу имати прилике да се на Суду браним и нисам се преварио. Стало ми је више до образа него до главе. Нисам хтео да ми се суди у отсуству и да ми лик изађе изопачен. Савест ми је мирна. На крају речи молим за опроштај оне којима сам нажао учинио. Захваљујем свима онима који ме се сетише у затвору. Посебну хвалу одајем нашим војницима у Немачкој који скидоше натпис на вратима „Велибор Јонић ратни злочинац“ и место њега ставише „Велибор Јонић Југословен“.